

KORT SOCRATISCH GESPREK OVER EEN GEZAMENLIJKE HIER-EN-NU-ERVARING

Kristof Van Rossem

Synopsis: In deze oefening voeren deelnemers een socratisch gesprek over een gezamenlijke hier-en-nu ervaring

In een socratisch gesprek bespreken deelnemers met elkaar wat ze vinden, waarom ze dat vinden en over welke ervaring dit gaat. Zo'n gesprek leidt inhoudelijk tot meer nuance, meer inzicht, meer perspectief. Ook verbetert het allerlei gesprekshoudingen en -vaardigheden (zie Van Rossem, 2020). Het meest typische van deze vorm van filosofisch gesprek is het onderzoek van de ervaring. In vele gevallen start het gesprek met een verhaal van een deelnemer over een recente ervaring. Die wordt onderzocht in het licht van een bepaalde startvraag. Zo zal de begeleider van een socratisch gesprek over de vraag "Wanneer mag je liegen?" starten met de vraag: "Wie heeft recentelijk iets gezegd tegen iemand of geschreven aan iemand wat je 'liegen' noemt?" Vervolgens onderzoek je in het gesprek of dit terecht 'liegen' kan genoemd worden en of dat dan mag of niet in dat geval. Je kan echter ook werken met een hier-en-nu ervaring die niet van één deelnemer komt maar door de hele groep is beleefd. Hierover gaat deze oefening.

Doelgroep: Deze oefening is geschikt voor een groep van zes tot twaalf (volwassen) deelnemers.

Tijd en benodigdheden: De oefening duurt 60 minuten. Je hebt een grote ruimte nodig, een cirkel met stoelen, flipover met vellen, een blocnote of schriftje per persoon. Je hebt ook zo veel stiften en pennen nodig als er deelnemers zijn. En je hebt een doos blokken nodig, bijvoorbeeld van het merk Kapla.

Verloop

Dit is een socratisch gesprek zonder startvraag. Het begint met een ervaring en het onderzoek gaat over de opvattingen van de deelnemers.

1. De start

Leg de structuur uit van de oefening: eerst een hier-en-nu-ervaring met de blokken, daarna formuleer je een opvatting over wat daar is gebeurd en vervolgens voeren we een socratisch gesprek over die opvattingen, tot de tijd om is.

2. De ervaring (15 minuten)

Geef elke deelnemer een handvol blokken. Zorg ervoor dat iedereen er ongeveer evenveel in zijn hand heeft. Dan geef je de opdracht. Schrijf de opdracht op de flipover. De opdracht luidt:

‘Maak samen een zo hoog mogelijke toren met de blokken op de tafel. Je moet al de blokken gebruiken. Geen enkel blok mag op de tafel blijven liggen. Je mag de toren maximum twee keer maken.’

De groep krijgt 15 minuten de tijd. Je zet een klokje. Als het klokje rinkelt laat iedereen alle blokken vallen, waar ze ook zijn in de oefening.

Terwijl de deelnemers bezig zijn, snijd je de flipovervellen in twee en leg je een stapel van deze vellen in het midden van de kring.

3. De beweringen en de argumenten (10 minuten)

Je geeft geen commentaar op de oefening noch een waardering van de oefening.

Je geeft elke deelnemer een velletje papier van een blocnote, een balpen, een halve flap van een flipover en een markeerstift. Je zegt :

“Zoek één moment gedurende deze oefening dat je opmerkelijk vond. Schrijf dit op het velletje papier in één zin in heel concrete termen. Bijvoorbeeld: ‘Marc nam het blokje van Karen vast om de volgende etage te beginnen.’ Neem vervolgens het flipovervel en schrijf met stift hierop je opvatting over dit moment. Gebruik de volgende formule: ‘Toen X Y deed/zei, was dat Z want...’ En na die ‘want’ schrijf je de redenen op waarom jij vindt wat jij daarvan vindt. Voorbeeld: ‘Toen Mark het blokje van Karen vastnam, was dat moedig want Karen durfde dat zelf niet meer te leggen.’”

Vraag om hun voornaam onderaan de flap te noteren.

4. Flappen bestuderen en onderwerp kiezen (7 minuten)

Je hangt de flappen naast elkaar. Dan lees je ze allemaal op. Je vraagt of iets niet duidelijk is. Als iets niet duidelijk is voor iemand, vraag je de auteur om het uit te leggen en dan verbeter je wat er op de flap staat. Hier gaat het enkel nog om verduidelijking. Begint een deelnemer kritiek te uiten op een van de flappen, vraag dan om hiermee nog even te wachten.

Als alles duidelijk is, vraag je: 'Welke flap valt jou op omdat je het er heel erg mee eens bent of juist helemaal niet mee eens bent?' Je laat de deelnemers hier een paar minuten over nadenken. Daarna laat je ieder even kort aan het woord. Ga nog geen discussie aan. Nadien kies je er zelf een opvatting uit, op basis van waar het meeste energie en aandacht van de groep naartoe gaat. Stel voor aan de groep: 'Vind je het goed dat we het over de opvatting X hebben?' Stel dat er niet voldoende energie is, vraag dan aan de deelnemers om na het rondje om met hun markeerstift in totaal drie bollen op de flappen te zetten. Twee bollen op de flap met de opvatting die zij het interessantste vinden, en één bol op de flap met hun tweede keuze. Over de flap die het meeste bollen heeft vergaard, gaat het gesprek verder.

5. Andere standpunten over dat éne moment verzamelen (7 minuten)

Vraag nu aan elke deelnemer om in de kring te komen zitten en op de blocnote of in het schriftje te schrijven wat ze vinden van de gekozen opvatting. Vraag om dat te doen in dezelfde structuur als die op de flap. Als ze het eens zijn met de opvatting is de vraag om welke reden dat zo is. Als ze het niet eens zijn evenzeer.

Dus bijvoorbeeld: 'Toen Marc het blokje van Karen pakte, was dat niet moedig, want hij was gewoon ongeduldig.'

Als iedereen dat heeft opgeschreven, vraag dan om de eigen uitspraak te vergelijken met wat de buurman heeft opgeschreven en het er even over te hebben.

6. Onderzoeksgesprek (10 minuten)

Kondig nu aan dat je onderzoek gaat doen tot de wekker gaat. Zet de wekker op een bepaalde tijdsduur afhankelijk van de beschikbare tijd. Een minimum is tien minuten, een maximum is er in principe niet. Vraag nu aan de deelnemers: 'Wie heeft er iets interessants gelezen bij de buurman?' Wacht tot iemand het voortouw neemt. Laat

de groep hierover discussiëren. Kom inhoudelijk er niet tussen maar stel enkel vragen.

Wat je als begeleider in het gesprek verder doet, is:

- Zorg ervoor dat de focus blijft liggen op de gekozen flap, bijvoorbeeld op de flap waar de opvatting over wat Marc deed en de argumenten hierover geschreven staan. Als iemand bijvoorbeeld roept: *'We hebben niet goed samengewerkt'*, vraag je : *'Wat heeft dit met het moedig zijn van Marc te maken?'* Als iemand een beleving inbrengt, bijvoorbeeld *'Ik vond het toch irritant om dit onder tijdsdruk te moeten doen'*, vraag je *'Wat betekent dit voor dat moment dat Marc het blokje nam?'*
- Zoek naar meningsverschillen en argumenten: *'Is Marc moedig geweest of niet en waarom niet?'* (positioneren + argumenteren)
- Vraag door op wat iemand zegt over het moment van het blokje pakken: *'Waar heb je dat gezien?'* (concretiseren)
- Vraag aan deelnemers om te herhalen wat een ander heeft gezegd: *'Kun je nog eens herhalen wat Anke net zei?'* (luisteren)
- Vraag door naar argumenten voor de argumenten, bijv. *'Waarom is het initiatief nemen volgens jou niet hetzelfde als moedig zijn?'* (onderzoeken)

7. Afronding (10 minuten)

Als het klokje is gegaan, vraag je aan de deelnemers om voor zichzelf in het schriftje op te schrijven wat ze nu vinden van de gekozen opvatting . Vraag hun om de volgende formule te gebruiken:

'Het klopt dat Marc toen moedig was want...'

of

'Het klopt niet dat Marc toen moedig was want... '

Vraag aan een paar mensen wie de opvatting en het argument wil delen in de groep. Ga er niet verder meer over in discussie. Ieder leest gewoon zijn of haar zinnetje voor.

Rond af met een of meer van de volgende vragen:

- Waar zijn we het over eens geworden en waarover zijn we het nog niet eens?
- Wat vond je van dit gesprek?

- Wat heb je geoefend tijdens dit gesprek?
- Wat heb je opgestoken over X (bijvoorbeeld 'moedig zijn')?

Let in de nabespreking op het volgende :

- Als iemand een vraag neerlegt over de gang van zaken in het gesprek, vraag je of er nog anderen zijn die deze vraag ook hebben. Daarna vraag je wat zij daarvan vonden.
- Niemand is verplicht om iets te delen, zorg er enkel voor dat diegenen die iets willen zeggen dat kunnen.
- Als iemand op de inhoud van het gesprek verder gaat, vraag je: 'Kun je iets zeggen over hoe je zelf het gesprek hebt ervaren of wat je is opgevallen?'
- Bevraag opvattingen waar wenselijk opnieuw socratisch. Als iemand bijvoorbeeld zegt: 'Ik vond het wel wat traag gaan', kun je vragen naar concretisering: 'Waar precies vond je het traag gaan? Wat is daar de oorzaak van volgens jou? Hoe zien anderen dat?'
- Zorg ervoor dat je jezelf niet 'verdedigt' als begeleider. Hou het bij waarom iets is opgevallen.
- Als je met een evaluatielijstje met doelstellingen werkt, kun je dit gebruiken voor het nagesprek. Je kunt dan bijvoorbeeld vragen wat deelnemers van dit gesprek hebben geleerd.

Varianten

Je kunt deze oefening uitbreiden door verschillende varianten aan te bieden. Bijvoorbeeld, je kunt ook met een grote groep werken in drie gespreksrondes. In een eerste ronde voert een binnencirkel van tien het gesprek gedurende tien minuten, de buitencirkel observeert.

Daarna draaien de rollen om en in de derde ronde werk je plenair. Ook de nabespreking kan uitvoeriger, afhankelijk van de beschikbare tijd en de doelstellingen.

In het geval je met een groep observatoren werkt, hangt hun taak af van de focus in je doelstellingen. Geef hun bij voorkeur een paar vragen mee, waarmee ze aan de slag kunnen voor de evaluatie. Je kan het ook bij één opdracht houden:

Zoek één tussenkomst van een deelnemer die je is opgevallen en noteer hoe de anderen en de begeleider hier mee omgingen. Waarom viel je dat op? Welke vraag heb je hierover?

Verder is de opdracht van de observatoren om te zwijgen. Als ze willen tussenkomen, mogen ze dat niet.

Laat de observatoren wat ze hebben opgemerkt opschrijven in hun schriftje. Tijdens de nabespreking, kunnen ze dat uitwisselen, bijvoorbeeld per twee en daarna plenair als de tijd dat toelaat.

Literatuur

Van Rossem, K. (2020). Het Filosofisch Gesprek. De basis. Leuven/Leusden : LannooCampus + ISVW Uitgevers

Tijdsindicatie: 60 minuten

Auteursbeschrijving

Kristof Van Rossem (°1969) is Master in de Filosofie en werkt als zelfstandig trainer in dialoog en reflectie. Hij is lerarenopleider filosofie aan de KULeuven en is docent beroepsethiek aan de Odisee Hogeschool. Info zie www.socratischgesprek.be

De oefening werd gepubliceerd in Kessels, J., Ruiter, J.E, Stegmann, L. (red.) (2020). Hoog spel. Filosoferen in de praktijk. Leusden : ISVW, p.90-95.